

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.01
Національної академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Косьмія Михайла Михайловича,
на дисертацію Мамчина Петра Ігоровича на тему
«Філософсько-правові основи давньогрецького правосуддя»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.12 – філософія права**

Наукова новизна та актуальність теми дисертації зумовлені тим, що реформування вітчизняної системи судочинства в контексті євроінтеграційних процесів є якісною ознакою еволюційного поступу нашої країни, без якого державі загрожує стагнація та навіть втрата її незалежності. Саме тому вказані процеси є вкрай важливими та викликають неабиякий інтерес серед широких верств українського соціуму. У свою чергу суспільством сформовано запит щодо якості проведення судової реформи в Україні, що невідворотно вимагає застосування в даних процесах європейських стандартів побудови, ефективного та якісного функціонування судової гілки влади в Україні. У зазначеному контексті слід звернути увагу на те, що у руслі даної проблематики виникає нагальна потреба глибокого аналізу європейського досвіду у сфері правосуддя починаючи саме з його витоків. Послугуючись концепцією джерел європейського, у тому числі й українського права, сформульованою академіком М.В.Костицьким, згідно якої українське право є європейським та має ті ж самі методологічні джерела, що і «західне» право, а саме: еллінську філософію права, теорію і норми римського права, християнську етику, можна з упевненістю зазначити, що завдяки саме яскравим представникам давньогрецької філософії права, як первинного серед вказаного переліку джерел, було сформульовано сентенції, які й на сьогодні відіграють досить значну роль у процесах формування й розвитку сучасної правової парадигми держав, які можна віднести до

європейської цивілізаційної платформи. А зважаючи на той фактор, що нині в Україні відбуваються зміни глобального характеру у сфері права загалом та судової системи зокрема, давньогрецькі філософсько-правові ідеї в нашій державі не лише не втрачають притаманної їм значущості, але й набувають новітніх онтологічних та аксіологічних якостей. Також слід звернути увагу та той фактор, що давньогрецька філософія права позиціонує себе в якості категорії, яка безпосередньо входить до парадигми реформування й розбудови судової системи нашої держави.

У дисертації пропонується багатогранний аналіз філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя. Це надало можливостей автору визначити джерельну базу та методологію дослідження філософсько-правової природи давньогрецького правосуддя; узагальнити філософські та нормативні характеристики давньогрецького правосуддя; дослідити сократичний і постсократичний періоди розвитку феномена давньогрецького правосуддя та особливостей їхньої рефлексії в сучасній Україні.

Особливість авторського підходу полягає також у тому, що предметом спеціального вивчення було обрано проблематику філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя та зроблено спробу певної екстраполяції аксіологічного змісту досліджуваних ідей на сферу буття сучасного українського соціуму й держави.

Попри наявність значної кількості наукових розвідок у галузі вітчизняної філософії права саме філософсько-правові основи давньогрецького правосуддя досі ще не виступав у ролі основного предмету наукового пошуку. Дисертація П. І. Мамчина покликана заповнити цю прогалину належно обґрунтованим науковим внеском до теорії сучасної вітчизняної науки філософії права. Зазначене твердження доводиться визначеними автором метою та завданням роботи, її об'єктом і предметом, а також методологією, яка безпосередньо, спрямована на досягнення науково-пізнавальної мети.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Як відзначає дисертант, роботу виконано відповідно до законів України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року, Національної стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки (Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013), Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України (наказ МВС України від 25 листопада 2016 року № 1252), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, а також Положення про організацію проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України та в НАВС, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, загальної академічної тематики наукових досліджень і теми наукових досліджень кафедри філософії права та юридичної логіки «Філософські та методологічні проблеми правознавства та правоохоронної діяльності», річних планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт МВС України, академії та кафедри.

Достовірність та ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, зроблених у дисертації. Під час проведення дослідження його автором було використано значну за обсягом та аксіологічну за змістом джерельну базу, а саме – праці О. Бандури, В. Бігуна, М. Братасюк, В. Вовк, О. Гвоздіка, С. Гусарєва, М. Костицького, М. Косьмія, Н. Кушакової-Костицької, І. Луцького, С. Максимова, С. Меленка, П. Рабіновича, С. Рабіновича, Ю. Симона, І. Тімуш, Л. Тихомірова, Ю. Тихомирова, Б. Тищика В. В. Чернея та інших вітчизняних й іноземних науковців. На загальний список використаних джерел (300 найменувань) є достатньо сучасним, сутнісним для розкриття змісту теми дисертації та логічно й послідовно забезпечує відповідну вагому аргументацію концептуальних положень дослідження. За ступенем обґрунтованості

положень, які виносяться на захист, робота є доказовою, завершеною науковою працею.

Теоретико-методологічні засади дослідження в цілому відповідають вимогам, що висуваються до відповідних наукових праць гуманітарного профілю. Методологія дисертації П. І. Мамчина включає емпіричний та теоретичний рівні. Дослідження ґрунтується на безпосередніх теоретичних висновках впливу філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя на формування стандартів притаманних судовим системам країн, що належать до європейської цивілізаційної платформи, у т.ч. й України.

Послугуючись методологією феноменологічного підходу давньогрецьке правосуддя автором розкривається в якості феномена правової дійсності, в основу якого покладено філософсько-правові ідеї, сформульовані давньогрецькими мислителями (розділи 2-3). Завдяки застосуванню діалектичного підходу П. І. Мамчину вдалося дослідити динаміку впливу філософсько-правових ідей на сферу давньогрецького правосуддя й окреслити співвідношення між такими філософсько-правовими категоріями, як справедливість та несправедливість, добро і зло, охарактеризувати такі філософсько-правові поняття, як суще та належне, логічне та історичне (підрозділи 3.1; 3.2; 3.3). З позицій антропологічного підходу, автором обґрунтовано роль людини в якості найвищої цінності у державі (підрозділи 2.3; 3.1; 3.2; 3.4). Застосовуючи аксіологічний підхід дисертант отримав можливості розкриття гуманістичного змісту філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя (підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.2; 3.4). Завдяки використанню автором екзистенціального підходу стало можливим висвітлення духовно-особистісних та психологічних особливостей феномена давньогрецького правосуддя (підрозділ 3.1). Використання методу критичного аналізу уможливило визначення автором рівня й характеру розробленості теми дисертаційної роботи (підрозділ 1.1), дослідження методологічних основ філософсько-правової природи давньогрецького правосуддя (підрозділ 1.2), а також розкриття особливостей світоглядної дегенерації правосуддя

постсократичного періоду (підрозділ 3.3). Герменевтичний метод застосовано дисертантом з метою тлумачення низки ідей, положень, понять і категорій, таких як «справедливість», «закон», «виборність», «рівність перед законом та судом», «колегіальність», «змагальність», «право на захист» тощо (розділи 2-3). Крім того, автором застосовано загальнонаукові методи системного аналізу, логічного моделювання, системно-структурний метод та інші, завдяки яким феномен давньогрецького правосуддя розкрито в якості системного та структурно-функціонального явища, яке базується на аксіологічному змісті філософсько-правових ідей, сформульованих мислителями давньогрецького періоду. У свою чергу спеціально-правові методи, такі як історико-правовий, порівняльно-правовий та формально-догматичний, надали змогу дисертантові простежити історичні етапи еволюції феномена давньогрецького правосуддя та його філософсько-правових основ, а також дослідити їхній вплив на процеси становлення та функціонування судової системи сучасної України.

Аргументованість висновків і рекомендацій, запропонованих у дисертації. Положення та висновки дисертації належно обґрунтовано на основі використання новітніх наукових досягнень вітчизняних і зарубіжних учених. Авторський науковий дискурс цілковито підтверджує новаторські підходи до трактування теми та достовірність сформульованих висновків.

Ступінь наукової новизни дослідження полягає насамперед у вагомих, по-сучасному сформульованих у галузі філософії права концептуальних засадах проведення монографічного дослідження філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя.

У процесі проведення дисертаційного дослідження автором окреслено філософсько-правові основи давньогрецького правосуддя. Так на думку дисертанта система давньогрецького правосуддя постає як результат синтезу філософсько-правових розробок світоглядного характеру, згенерованих давньогрецькими мислителями з метою логіко-гносеологічного обґрунтування ознак ідеального державного утворення, а також практичного досвіду побудови та функціонування системи правосуддя як на

давньогрецьких теренах, так і на території інших державних утворень. Автором охарактеризовано філософські основи правосуддя в ахейській та дорійській періоди, реалізацію філософсько-правових ідей правосуддя в Афінській державі, ідеологію правосуддя на теренах Спарти. Дисертантом доведено, що давньогрецька філософсько-правова традиція виникла як результат синтезу великої кількості складових, що є невід'ємним атрибутом буття соціуму. Давньогрецька філософсько-правова думка увібрала в себе все, що було принесено на грецькі терени представниками різноманітних етносів та груп, результатом чого стало формування цивілізаційного вектора, який знаходить власне відображення в усіх сферах людського буття, у т.ч. й системі правосуддя. У змісті правосуддя знайшли відображення основоположні аксіологічні принципи, такі як відкритість судового процесу, демократизм, колегіальність прийняття рішень, використання показів свідків у якості доказів, формування інституту нагляду за порядком ведення судового процесу, змагальність, нормативне закріплення норм матеріального і процесуального права, зародження інституту присяжних засідателів. Позитивним є те, що автором робиться наголос, що основоположні засади діяльності судової системи держави, розроблені ще давньогрецькими мислителями й апробовані на теренах Афінської держави, не втратили властивої їм актуальності. І в наш час вони продовжують виступати в якості основ діяльності судових систем переважної більшості держав світу, міжнародних судів та знаходять відображення у змісті основоположних нормативно-правових актів держав, у т.ч. й у змісті Конституції України. Зокрема, до переліку таких понять належать: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу; обов'язковість судового рішення та можливість колегіального розгляду справи, розгляд справи судом присяжних.

Аналіз основного змісту дисертації. У першому розділі стан наукового опрацювання феномена давньогрецького правосуддя з позицій філософського-правового аналізу розкривається завдяки дослідницьким здобуткам у сфері пізнання філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя. У змісті першого розділу «Джерельна база та методологія дослідження філософсько-правової природи давньогрецького правосуддя» автором досить вдало розглянуто проблематику стану наукового опрацювання феномена давньогрецького правосуддя з позицій філософсько-правового аналізу. Зокрема автором надається широка характеристика як вітчизняних так і закордонних наукових джерел, які безпосередньо чи опосередковано стосуються проблематики філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя (підрозділ 1.1). Дисертантом досить розгорнуто подано методологію філософсько-правового дослідження давньогрецького правосуддя. Заслуговує на увагу той факт, що у процесі роботи над дисертаційним дослідженням автором здійснено аналіз методологічних підходів та наукових методів дослідження філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя та їх відображення у сфері сучасної української системи зокрема та європейської судової системи загалом (підрозділ 1.2).

Грунтовністю наукового аналізу позначено зміст другого розділу дисертації, який присвячено філософським та нормативним характеристикам давньогрецького правосуддя.

Аргументованим, на наш погляд, у роботі є доказ того, що система правосуддя Давньої Греції досить суттєво відрізнялася від аналогічних систем Давнього Єгипту й Вавилону. Указані розбіжності пояснюються більш високим онто-аксіологічним розвитком системи правосуддя, яка існувала на теренах Давньої Греції, адже вона увібрала в себе вже масу демократичних інституцій, котрі якісно підвищили рівень саме давньогрецького правосуддя (підрозділ 2.1).

Логічним та методологічно правильним є авторський аналіз філософських основ правосуддя в ахейській та дорійській періоди.

П. І. Мамчиним наголошується, що навіть зміна ахейського періоду дорійським не зупинив цивілізаційний поступ становлення все нових демократичних інституцій у сфері державного управління, а також не став на заваді появі нового демократичного інструментарію у системі правосуддя в цілому, який не втратив власної актуальності і в наш час. За приклад наводиться колегіальність розгляду справ у суді (підрозділ 2.2).

Досить вдало автором проведено аналіз реалізації філософсько-правових ідей правосуддя в афінській державі (підрозділ 2.3) та ідеології правосуддя у Спарті (підрозділ 2.4). У змісті зазначених підрозділів дисертантом на основі порівняльного аналізу досить чітко зазначаються особливості формування та функціонування судової системи в державних утвореннях яким були притаманні кардинально протилежні системи управління. Водночас автором наголошується на тому, що не зважаючи на суттєві відмінності систем державного управління Афін та Спарті, в процесах функціонування притаманних їм судових систем чітко прослідковується наявність ідентичних філософсько-правових основ.

«Сократичний поворот» давньогрецької філософії права не міг не відобразитися на самому феномені давньогрецького правосуддя. Зазначеній проблематиці присвячено третій розділ дисертації. Автором досить ґрунтовно охарактеризовано етико-соціальний зміст правосуддя у вченні Сократа (підрозділ 3.1), досліджено проблематику правосуддя у філософсько-правових поглядах Платона й Арістотеля (підрозділ 3.2), з позицій філософсько-правового аналізу висвітлено проблематику світоглядної дегенерації правосуддя пост сократичного періоду (підрозділ 3.3), а також розкрито феномен впливу філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя на процеси становлення та функціонування судової системи в сучасній Україні (підрозділ 3.4).

Висновки до розділів та загальні висновки роботи відображають змістову квінтесенцію дослідження із належним рівнем наукових узагальнень і практичних пропозицій щодо вдосконалення процесів реформування

української судової системи із використанням філософсько-правових основ, які були притаманні давньогрецькому правосуддю та склали основу процесів формування та функціонування судових систем держав, які визначили для себе у якості пріоритетного європейський вектор розвитку.

Зауваження щодо змісту дисертації. Разом із цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка теоретично насичена і концептуально складна робота, містить певні дискусійні положення, які вимагають уточнень та роз'яснень під час проведення публічного захисту:

1. Розглядаючи європейське право як загальносоціальний, соціально-аксіологічний або загальнолюдський онтологічний феномен, автор, по-перше, певною мірою абстрагується від розкриття змісту поняття «європейське право». По-друге, виходячи з того, що європейське право є своєрідним інструментом європейської, перш за все, економічної глобалізації, виникає питання, як вирішити головну антиномію європейського права, яке, з одного боку здатне зберегти ідентичність та самобутність європейців, а з іншого, сприяє уніфікації загальноєвропейського народу та подоланню ментальності, у якій кореняться механізми національної винятковості?

2. При розгляді впливу античної та візантійської філософії права на формування соціальної та правової філософії в Україні (від періоду Київської Русі до сучасності) автор слушно наголошує на тому, що охопити та детально проаналізувати увесь існуючий на сьогодні масив української філософсько-правової думки у межах дисертаційного дослідження досить проблематично. Водночас виникає питання про хронологічні межі періоду «сучасність» і, відповідно, взаємопроникнення натурфілософських (космологічних) або антропних моделей права, розроблених давньогрецькими філософами і новітніх (друга половина XX - початок XXI ст.ст.) аксіо- та онто-гносеологічних та інших концепцій сучасних українських філософів права.

3. У контексті визначення впливу філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя на процеси становлення та функціонування

судової системи в сучасній Україні (підрозділ 3.4) та п. 10 Висновків, автор досить обережно підходить до проблематики перспектив подальшого реформування судової системи в Україні. На думку опонента дисертантом не достатньо охарактеризовано зазначене питання. Тому під час усного захисту авторові слід уточнити власну аналітичну позицію з приводу перспектив проведення судової реформи в Україні та впливу на зазначені процеси філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя.

Оцінка змісту дисертації у цілому.

Зауваження та пропозиції щодо уточнення позицій автора дослідження на загал не впливають на фактор значущості роботи П. І. Мамчина, яка відповідає вимогам, що висуваються до форми та змісту кандидатських дисертацій. Дослідження містить комплексну характеристику філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя.

Матеріали дисертаційного дослідження належним чином апробовані на наукових конференціях та з достатньою аргументацією викладені в 11 наукових публікаціях, з яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, шість – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних і науково-теоретичних конференціях

Зміст роботи відображає основні її положення. Дисертація та автореферат написані літературною мовою із додержанням сучасних норм українського правопису, оформлені відповідно до вимог, що висуваються до робіт такого рівня. Автореферат у цілому відображає зміст дисертації.

Все вищевикладене дає можливість стверджувати, що дисертаційне дослідження «Філософсько-правові основи давньогрецького правосуддя» є завершеною науковою працею, в якій отримані нові належно обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання:

виявлення та систематизація філософсько-правових основ давньогрецького правосуддя, а також дослідженні їхнього впливу на формування судової системи сучасної України. Дисертація та автореферат відповідають вимогам п.11, п.13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. № 567, а їх автор – Мамчин Петро Ігорович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

перший проректор

ЗВО «Університет Короля Данила»,

кандидат юридичних наук, доцент

Михайло КОСЬМІЙ

